

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ
ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο ΑΓΩΝ ΤΟΥ 1912-1913
ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ
ΤΗΝ 25ΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1962
ΕΝ ΤΩ ΕΜΠΟΡΙΚΩ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩ
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΩ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ
ΗΛΙΑ Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΣΧΟΛΗ
ΚΑΙ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1962

Π Ρ Ο Σ Φ Ω Ν Η Σ Ι Σ

ΤΟΥ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ Α.Σ.Β.Σ.Θ. κ. ΒΑΣ. ΒΟΓΙΑΤΖΗ

Με την αὐριανὴν ἡμέραν συμπληροῦται ἡ πρώτη Πεντηκονταετηρὶς ἀφ' οὗτος ἡ Θεσσαλονίκη μας, ἡ πρωτεύουσα τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ὅστερα ἀπὸ σκλαβιά 482 ἐτῶν ὑπὸ τὴν ἀξίαν ἡγεσίαν τοῦ τότε διαδόχου καὶ ἀργότερα Στρατηλάτου - Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τοῦ μεγαλυτέρου ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας πολιτικούς τοῦ μεγάλου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητέρας Πατρίδος. Ἡ 26η Ὀκτωβρίου 1912 ἦτο ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, τὸ κίνητρον αὐτὸ κάθε πραγματικὰ Ἑλληνικῆς Ψυχῆς ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Βασιλίδος τῶν Πόλεων ἤρχισε νὰ εὐρίσκη τὴν ἐναρξιν τῆς πραγματοποιήσεώς του.

Ὅταν δ' Ἑλλῆν εἰς μέθην ὑπερτάτης ἐθνικῆς ἀποστολῆς εἰσῆρχετο εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1912 ἐπίστευεν ἀπολύτως δι' ἡλθεν ἡ ὥρα, ὅπως δι' εἶχεν ἀκούσει εἰς τὸ νανούρισμα τῆς ἀγκαλιᾶς τῆς μητέρας του, δι' εἶχεν διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς του διδασκάλους γίνῃ πραγματικότης. Ἡ Ἰδέα, πὸν ἐγαλούχησεν ὄλας τὰς γενεὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, πὸν εἶχε γίνῃ βίωμα κάθε ἀληθινοῦ Ἑλλῆνος, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ σάρκα καὶ ὄστα. Καὶ ἡ πίστις δι' ἡ ἰδέα αὐτὴ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ τύχῃ τῆς δλοκληρώσεώς της, ἦτο βαθιὰ ριζωμένη μέσα σὲ κάθε Ἑλληνικὴ καρδιά.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ 12 εἶχον καὶ αὐτοὶ τὰς ἀδυναμίας των καὶ τὰς μικρότητάς των. Ἐδῶσαν ὁμως εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους μὲ τὴν θυσίαν των τὸ ρῆγος ἐκεῖνο, πὸν μόνον οἱ μεγάλοι εἰς ψυχὴν λαοὶ δύνανται νὰ δώσουν. Εἰς τὸ Ἔθνος ἐχάρισαν μὲ τὸ αἷμα των, μὲ τὴν ὀδύνην των καὶ μὲ τὰ δάκρυά των τὴν ὑπερρφάνειαν ἐκείνην, πὸν διαρκεῖ αἰῶνας καὶ δημιουργεῖ Ἱστορίαν.

Με τὴν προοπτικὴν τῶν 50 ἐτῶν, πὸν ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀτειζόμεν σήμερον γεμᾶτοι σεβασμὸν καὶ εὐγνωμοσύνην τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, πὸν δι' ἀκριβῶς ἡλθεν ἡ ὥρα τοῦ Ἔθνους καὶ ἐκτύπησεν ἡ καμπάνα τοῦ συναγεροῦ, περιεφρόνησαν καὶ πλοῦτη καὶ ὀξάν καὶ ἡσυχίαν καὶ ὄρθωσαν τὸ ἀνάστημά των. Καὶ ἐ ν ἰ κ η σ α ν.

Οἱ ἄνθρωποι, πὸν κατοικοῦν τὴν μοναδικὴν αὐτὴν γωνίαν τοῦ κόσμου, ἔχουν μίαν δραματικὴν μοῖραν. Δὲν θὰ ξεφύγουν ποτε ἀπ' αὐτὴν. Θὰ μάχωνται, θὰ ἐκπλήσσουν, θὰ μεγαλοουργοῦν, θὰ πονοῦν καὶ θὰ εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἱστορίας. Τὸ γνωρίζουν κατὰ βάθος καὶ τὸ χαίρονται μὲ τὸ ἐνστικτὸ τους. Εἶναι ὁμως ἡ καθημερινὴ ζωὴ τόσον ταπεινὴ, ὅστε μόνον δι' αὐτὴν τὴν λησμονήσουν, συνειδητοποιοῦν τὸ προνομιακὸν μεγαλεῖον τῆς μοίρας των.

Δὲν ἠούχασαν ἀφ' οὗτος πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν τοὺς ἔφερον εἰς τὴν

γῆν αὐτήν, ἀπὸ τὰ ἀρχικά λίκνα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ μυστικὴ λαχτάρα τοῦ φωτός. Ἐκάθησαν ἐπάνω εἰς τὰ ἐρείπια, πὺν ἐδημιούργησαν οἱ ἴδιοι μὲ τὴν δρμὴν των καὶ ὕψωσαν μὲ τὸν πόνον καὶ τὸν μόχθον καὶ τὴν ἀγωνίαν των τὰ πρῶτα καὶ θεμελιώδη μνημεῖα τῆς καρδιᾶς των καὶ τοῦ πνεύματός των, πὺν ἦτο ἡ καρδιὰ καὶ τὸ πνεῦμα δλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς δὲν θὰ ὑπῆρχε χωρὶς τὰς θετικὰς προσφορὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ χωρὶς τὴν ἀσύλληπτον ἐκείνην μετατροπὴν των εἰς ἀπελπι φράγμα τοῦ ἀσιατικοῦ κατακλυσοῦ.

Ἐθνικὴ ὑποχρέωσις εἶναι τὸ ξαναγύρισμα εἰς τὰ παλιὰ καὶ ἡ ἀπότισις φόρον τιμῆς εἰς ἐκείνους, πὺν μὲ τὸ αἷμα των, ἐπέτυχον ἡ λέξις Ἑλλην νὰ εἶναι συνώνυμος μὲ τὴν λέξιν ἥρωσ. Ὅμως αὐτὸ τὸ παρελθὸν ἀκριβῶς μᾶς καθιστᾷ ὑπευθύνους ξαντι τῶν γενεῶν πὺν ἐρχονται, διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος μας.

Σήμερον ἡ πατρίδα μας διεξάγει μίαν εἰρηρικὴν μάχην, εὐτυχῶς χωρὶς κανόνια καὶ αἵματα. Καρπὸς τῆς μάχης αὐτῆς εἶναι ἡ ἀξιοποίησις δλων τῶν πηγῶν τοῦ πλοῦτου τῆς χώρας μας. Νὰ λοιπὸν ἡ καινούργια μεγάλη Ἰδέα. Ἡ παλαιὰ μεγάλη Ἰδέα ἀπέβλεπε εἰς τὴν εἰς πλάτος ἐπέκτασιν, ἡ σημερινὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν εἰς βάθος διείσδυσιν καὶ καλλιέργειαν. Εἰσῆλθομεν εἰς ἓνα εὐρύτατον Οἰκονομικὸν Ὅργανισμὸν, μᾶς διανοίγεται ἓνας τεράστιος οἰκονομικὸς χῶρος, εἰς τὸν ὁποῖον, ἐὰν καιρωθῶσωμεν νὰ προαγάγωμεν τὰς ἰκανότητάς μας θὰ ὑψώσωμεν ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἄλλους Ἀντικοὺς Λαοὺς τὸ βιοτικὸν μας ἐπίπεδον καὶ θὰ διατηρήσωμεν τὴν ἐθνικὴν μας προσωπικότητα, εἰδ' ἄλλως θὰ καταποντισθῶμεν εἰς τὸ χωνευτήρι αὐτό, πὺν θὰ λέγεται ἄδριον Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν χρειάζεται μὸρφωσις, ἦθος, χαρακτῆρ καὶ ἀδιάκοπος καὶ συντονισμένη προσπάθεια ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὸ ἄτομον, ἀπὸ τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν ἐπιστήμονα, ἀπὸ τὸν γεωργὸν καὶ τὸν ἐργάτην, ἀπὸ τὸν ἔμπορον καὶ τὸν βιομήχανον, ἀπὸ τὸν ἐπαγγελματίαν καὶ τὸν βιοτέχνην. Ὅταν ἡ νέα αὐτὴ Μεγάλῃ Ἰδέα κερδηθῆ θὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἑλληνα τὴν δυνατότητα ὄχι μονάχα ἀπλῶς νὰ ζήσῃ, ἀλλὰ νὰ ζήσῃ μὲ τοὺς ἄλλους Ἀντικοὺς Λαοὺς ὡς ἴσος πρὸς ἴσους, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ δλα ἐκεῖνα τὰ αἰσθήματα κατωτερότητος ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας του. Ἀπὸ ἡμᾶς δλους καὶ ἰδιαίτερος ἀπὸ τοὺς νέους μας ἐξαρτᾶται νὰ κερδηθῆ ἡ μάχη αὐτή.

Ἡ Ἀνωτάτη Σχολὴ Βιομηχανικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης συμμετέχουσα εἰς τὸν ἔορτασμὸν τῆς Πεντηκονταετηρίδος ἀνέθεσε κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου τῶν Καθηγητῶν εἰς τὸν τακτικὸν καθηγητὴν τῆς Σχολῆς μας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἐκλεκτὸν συνάδελφον κ. Ἡλίαν Κυριακόπουλον, ὅπως ἐκφωνήσῃ τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας μὲ θέμα :

«Ὁ ἀγὼν τοῦ 1912-1913 ὡς ἐκδήλωσις τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας».

Παρακαλῶ τὸν κ. Συνάδελφον νὰ μὲ διαδεχθῆ εἰς τὸ Βῆμα...

Πρό εξακοσίων ἐτῶν, τὸ 1362, ὁ σουλτᾶνος Μουράτ Α΄, καταλαβὼν τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔστησε τὸν πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ θρόνον του.

Τὴν 29ην Μαρτίου 1430 ἔπιπτεν *ἡ μεγάλη καὶ εὐδαίμων* Θεσσαλονίκη ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β΄. Ἐν μέσῳ σφαγῆς γενικῆς καὶ λαφυραγωγίας φοβερᾶς ἐγυμνοῦτο τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν πολυτίμων λίθων ἡ λάρναξ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ αἱ ἄγιοι εἰκόνες καὶ ἡρημοῦτο ἡ πόλις.

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους 1430 παρέδιδον κατηναγκασμένοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν τουρκοκον στρατηγὸν Σαλὶν τὰς κλεῖδας τῆς πόλεως.

Τὴν 29ην Μαΐου τοῦ 1453, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, ἔπιπτε παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου Αὐτοκράτωρ καὶ μετ' αὐτοῦ *ἡ βασιλις τῶν πόλεων*.

Ἡ λαϊκὴ μουσα ἐθρήνησεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς πόλεως τοῦ Μυροβλήτου:

Πῆραν τὴν Πόλιν, πῆράν την, πῆραν τὴν Σαλονίκην!

Ὅπως ἡ πτώσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς τύχης τῆς πρωτεύουσας τοῦ Βυζαντίου, οὕτω καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμπαρέσυρεν εἰς τὴν δουλείαν τὸ ὅλον ἔθνος. Μετὰ τὸν ἡρωικὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, μία μετὰ τὴν ἄλλην ἔπιπτον ἡ Ἀττικὴ, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Εὐβοία, κατόπιν αἱ Κυκλάδες, ἔπειτα ἡ Κύπρος καὶ τελευταία ἡ Κρήτη, περιερχόμεναι εἰς τὸν Ἀγαρηνὸν ἐπιδρομέα, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ δουλώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐπὶ αἰῶνας ὄλους. Ὁ δικέφαλος ἀετός, τὸ σύμβολον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκρημνίσθη, ἐλακπατίσθη καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ τείχη, ἐφ' ὧν ἔπεσον οἱ τελευταῖοι ἀμύντορες, ἐκυμάτιζεν ἡ ἐρυθρὰ σημαία τῆς ἡμισελήνου. Οἱ Χριστιανικοὶ ναοὶ μετεβλήθησαν εἰς τεμένη καὶ τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων ἐκάλυψαν τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου καὶ ὑψηλότερος τοῦ τρούλλου τῆς ἐκκλησίας τοῦ ὀρθοδόξου ὑψώθη ὁ μιναρὲς τοῦ μωαμεθανοῦ.

Ἡ δόξα τοῦ παρελθόντος εἶχε καταρρεύσει· ζοφερὰ νύξ δουλείας ἐκάλυψε τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τὸ γένος ἐστέναζεν. Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν μαρτυριῶν, τῆς ἐρημώσεως καὶ τῶν αἱμάτων, ἀνέθαλεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων *ἡ μεγάλη ἰδέα*. Ἐν ταῖς πικραῖς ἐκείναις ἡμέραις ἐζυμώθη, ἀνεχωνεύθη, ἀνεπλάσθη ἡ ἔννοια τῆς ἰδέας τοῦ *ἔθνους*, ἥτις ὑποφαίνεται τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου. Ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ κατακτητοῦ τελεσιουργεῖται ἡ

μεγάλη εκείνη ανάπλασις. Οἱ ὅπουδήποτε τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ὑπόδουλοι δὲν διακρίνονται πλέον ὡς ἐκ τῆς γενετείας των, εἰς νησιώτας καὶ ἠπειρώτας, εἰς Θράκας καὶ Μακεδόνας, εἰς Πελοποννησίους καὶ Στερεοελλαδίτας. Ἡ τυρανία ἀπειργάσθη τὸν ἐνωτικὸν δεσμὸν μεταξύ των, καὶ τὸ πάλαι ποτὲ κατακερματισμένον Ἑλληνικὸν ἀποκτῆσθαι συνειδησιν ἐντελεστέραν καὶ πλήρη τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐνότητος. Τοὺς δούλους ἐνώνει πλέον ἢ μεγάλη ἑλληνικὴ ἰδέα.

Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐκφράζει συγκινητικώτατα ἓνα καὶ ἥμισυ περιπυ αἰῶνα πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Κρῆς διδάσκαλος Φραγκῖσκος Σκοῦφος, δεόμενος τοῦ Υἱοῦ τῆς Παρθένου, ὅπως ὑψώσῃ *«πάλιν εἰς τὴν προτέραν δόξαν τὸ γένος»* καὶ δώσῃ αὐτῷ *«τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ βασίλειον»*. *«Ἔως πότε»*, ἀναφωνεῖ μὲ πατριωτικοῦ πόνου ἔξαρσιν, *«οἱ τρισάθλιοι Ἕλληνες ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας; . . . Ἔως πότε γένος τόσον ἐνδοξον καὶ εὐγενικὸν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἓνα ἄθεον τουλουπάνι . . .»*. Ἐπικαλεῖται δὲ ὄλους τοὺς Ἁγίους τῶν ἀπανταχοῦ ἀλυτρώτων ἑλληνικῶν πατρίδων, οἵτινες ἐλπίζουσι *«τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν»* (1).

Μὲ πόθους ἐθνικῶν ὀνείρων γαλουχεῖ ταχὺς ρέων ὁ χρόνος γενεὰς ὄλας Ἑλλήνων. Δι' αὐτοὺς Ἑλλάς δὲν εἶναι μόνον αἱ Ἀθηναὶ ἢ ἡ Σπάρτη, ἢ Πέλλα ἢ ἡ Κρήτη, ἢ πατρίς τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ἡ Θεοφρούρητος πόλις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀλλ' ἢ μεγάλη Ἑλλάς, ἣς τὰ ὄρια διέγραψεν ὁ Ρῆγας Βελεστινλῆς εἰς τὴν *Χάρταν* αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη ἰδέα ἐνέπνευσε τὸν Θεσσαλὸν πρωτομάρτυρα νὰ χαράξῃ τὰ ὄρια τοῦ προπαρρασκευαζομένου εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθέρως πατρίδος Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τῶν Ἀκροκεραυνίων καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου.

Τοιαύτην ἐλευθέραν μεγάλην πατρίδα ὀνειροπόλει ὁ ἄπατρις ὑπόδουλος Ἑλληὴν. Καὶ ἐμαρτύρει τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ὀνείρου τὸ ἀληθές, ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Α' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἢ φωνὴ ἐνός τῶν ἐπιζησάντων ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. *«Φρίτω»*, ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, *«ἐνθυμούμενος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐδώσαμεν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ὄρκον, δι' οὗ ὠμόσαμεν νὰ συνεισφέρωμεν τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος . . . τῆς μεγάλης ἐκείνης τῆς πατρίδος ἰδέας, τὴν ὁποίαν εἰς αὐτὸ τοῦ Ρῆγα τὸ τραγούδι εἶδομεν τὸ πρῶτον ἐκπεφρασμένην»* (2).

Οὕτω καὶ μόνον ἐξηγεῖται διατί, ὅταν ἐπῆλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀνέστη ὡς εἶς ἄνθρωπος τὸ Ἑλληνικὸν ὄλον, ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μέχρι τοῦ Ὀλύμπου, ἀνά τὰς πόλεις καὶ τὰ ὄχυρά τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ

τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ 1822 καὶ α' ἔτους τῆς Ἀνεξαρτησίας ἐπὶ *Ἑλληνικὸν ἔθνος* ἐκήρυξε «διὰ τῶν νομίμων παρασιατῶν του, εἰς Ἑθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν» (*)

Ἐπτά ὄλα ἔτη διήρκεσεν ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐκείνος ἀγὼν, ἀγὼν ἄνισος καὶ διὰ τοῦτο τραχὺς, ἐν μέσῳ στερήσεων καὶ δεινῶν ἀπεριγράπτων, θυσιῶν καὶ μαρτυριῶν ἀνυπερβλήτων. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἦτο ἀνάλογον, δὲν ἦτο τὸ ἀναμενόμενον. Ἡ ἀνακύψασα ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν ἐρειπίων Ἑλλάς, ἐπιταγῇ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, περιωρίσθη μέχρι τοῦ Ἀσπροποτάμου, τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Οἱ ἐν ὄνόματι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἀγωνισταὶ τῆς χθῆς, κατὰ τὸ κέλευσμα τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης, ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, διεκρίθησαν εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους. Καὶ ἦσαν οἱ καταδικασθέντες εἰς τῆς δουλείας τὸν ζυγὸν ἀπείρως κατ' ἀριθμὸν περισσότεροι ἐκείνων, εἰς οὓς ἐπετρέπαι ν' ἀναπνέωσιν ἐλεύθερον ἀέρα εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην γωνίαν τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνισμός, ἐλεύθερος καὶ δοῦλος, οὐδέποτε ἐπίστευσεν, ὅτι ἔληξεν ὁ ἀναληφθεὶς τὸ 1821 ἀγὼν, οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ προσβλέπη πρὸς τὴν μεγάλην ἰδέαν, ἥτις ἐνεθάρρυνε τοὺς μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐπαραμύθει τοὺς δέ. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν γεγονός, ὅσον καὶ ἂν ὕστερον ἀπεδειχθῆ τέχνασμα ἀπατηλόν, ὅτι τὴν ἰδέαν ταύτην ὑπέθαλψαν ὑπὸ τινα ἔποψιν αὐταὶ αἱ Δυνάμεις, σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἐλευθέρου κράτους. Εἰς τὴν Διακήρυξιν, τὴν ὁποίαν ἡ Διάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, δημοσιευθεῖσαν τὴν 18/30 Αὐγούστου 1832 ἐν Ναυπλίῳ, περιείχεται καὶ ἡ πολλὰς ἐλπίδας ἀναπερώσασα ἀκόλουθος λακωνικὴ περικοπή: «Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ νὰ συνδέσῃ ὁ ἴδιος τοὺς ἰερωτέρους δεσμοὺς μετὰ τὸ ἔθνος· φέρει πρὸς αὐτὴν τὴν δικαίαν ἐλπίδα ἀσφαλεσιέρων καὶ πλατυτέρων ὁρίων» (*). Ἀλλ' ὑπῆρξεν ὑπόσχεσις μεγάλην πρὸς μικροὺς, ἡ ὁποία, διὰ τοῦτο, οὐδέποτε ἐπρόκειτο νὰ τηρηθῇ.

Οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας τοῦ ἔθνους οὐδέποτε κατεσίγησαν. Ὑπεράνω τῶν ὁρίων, διὰ τῶν ὁποίων διήρκεσαν τοῦτο αἱ ἀποφάσεις τῆς Λονδινεῖου Διασκέψεως, συνηνοῦντο οἱ στεναγμοὶ τῶν ὑποδούλων μὲ τῆς ἐλευθέρας πατρίδος τοὺς πόθους εἰς τὴν μίαν, τὴν ἀκατάλυτον μεγάλην ἰδέαν. Αὐτὴ ἐπαρηγόρει τοὺς στενάζοντας, αὐτὴ ἐκράτυνε τὴν πεποίθησιν καὶ ἐστερέωνε τὴν πίστιν τῶν ἀγωνιούντων ἐπὶ τὸ μέλλον. Αὐτὴ, πάλιν, κατηύθυνεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου του, τὴν ὄλην ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους,

έξ αὐτῆς ἐνεπνέετο τοῦ τύπου ἡ ἀρθρογραφία, πρὸς αὐτὴν προσηλοῦτο τοῦ λαοῦ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῶν κυβερνώντων αἱ ἄγρυπτοι προσπάθειαι, αὕτη κατέκτησε τὰς σκέψεις τῆς Ἀντιβασιλείας, εἰς αὐτὴν ἀφίερωσε τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τῆς πατριωτικῆς του καρδίας ὁ Βασιλεὺς Ὁθων, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ἣτις ἐνεκολλώθη μεθ' ὄλης τῆς γυναικείας θερμῆς τὴν αὐτὴν μεγάλην ἰδέαν. Ἐξόχως δὲ συμβολικὴ ἐπαλήθευσις ταύτης ὑπῆρξεν ἡ μετὰ βασις τοῦ πρώτου ἐκείνου Ἑλληνος Βασιλέως εἰς τὴν Σμύρνην κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του, ὀλίγους μόνον μῆνας μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον. Καίτοι, οὐδὲν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ ἔχη ἢ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀλυτρώτων τῆς πρωτεύουσῆς τῆς Ἰωνίας παρουσία τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τοῦ ἐλευθέρου κράτους, οὐχ ἦττον, ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ εἰς τῶν παλαιότερων ἱστορικῶν, *«ἐνδεικνύει ἂν ὄχι ἕτερον, τὸν πόθον νὰ διαθερμαίνωνται αἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους καὶ ἀναπτεῶνται ὁ ἐνθουσιασμοὸς αὐτοῦ»* (*).

Δὲν εἶχον ἄλλως τε, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν ἄλλην ἔννοιαν, εἰμὴ νὰ παράσχωσιν ἐλπίδας καὶ θάρρος εἰς τοὺς ὑποδούλους ἄμα δὲ καὶ ἱκανοποιήσωσί πως τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὸ μένος τῶν ἐλευθέρων, αἱ μετέπειτα παντοῖαι καὶ ἀδιάκοποι ἐκδηλώσεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ μικροῦ καὶ ἀδυνάμου ἐκείνου κράτους. Βαρυτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐντολὴ νεκρῶν ἀγωνιστῶν καὶ ζώντων ὑποδούλων, ἦν ἐπωμίσθη ἡ ἐκ τῆς τέφρας τῆς, ὡς ἄλλος μυθολογικὸς Φοῖνιξ, ἀναγεννηθεῖσα τὸ 1830 Ἑλλάς. Διὸ καί, ὅτε μὲν σπεύδει εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπαναστατημένης ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Κρήτης, ὅτε δὲ ὑποθάλλει εἰς ἐξέγερσιν καὶ κρύφα ἐξοπλίζει τοὺς παραμεθορίους ὁμοεθνεῖς πληθυσμοὺς· ἄλλοτε πάλιν παλαίει κατὰ τῆς ἀδιαφορίας ἢ καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἰθυόντων εἰς τὰ συνέδρια τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου διὰ τὴν πρὸς βορρᾶν ἐπέκτασιν τῶν συνόρων καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς μεγαλονήσου, καὶ ἄλλοτε δίκην ἰκέτου περιέρχεται τὰς Αὐλὰς τῆς Εὐρώπης, ὅπως κινήσῃ τὸν οἶκτον καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν τῶν ὑπὲρ ὀμαίμων ἀδελφῶν, οὓς συνθηκαὶ διεθνεῖς ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῆς πατρίδος· ἀλλὰ καὶ ἀναλαμβάνει πλέον ἢ ἄπαξ τὸ ὄπλον ἐν σπουδῇ καὶ κινεῖται, λήγοντος τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐνοπλος, ἀποτολμῶσα ν' ἀντιστῆ εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς διπλωματίας, ἀκόμη δὲ καὶ ν' ἀναμετρηθῆ εἰς ἄνισον κατὰ τοῦ δυνάστου πάλην.

Οὐδὲν δὲ σημαίνει, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων ὑπῆρξεν ἡ ἀποτυχία καὶ ἡ ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν ἦττα. Διότι ἀποδεικνύει, ὅτι οὔτε αἱ ἀποτυχίαι ἐνάρκωσαν τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, οὔτε αἱ συμφοραὶ ἐνὸς πολέμου ἐπέφερον τὴν

ἀποκαρτέρησιν. Ἡ μικρὰ ἐκείνη Ἑλλάς κατσηχυμένη, ἡττημένη δὲν ἀπεινάξε τὴν ἐλπίδα, διότι δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαρνηθῆ τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν. Ὅπως δὲν ἐθεώρησεν ἐκπληρωθεῖσαν τὴν ἐντολὴν ἦν ἀνεδέχθη, διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσου, τὴν ὁποῖαν ὡς προῖκα πρὸς τὴν νέαν τοῦ πατρίδα ἔφερον ὁ ἰδρυτὴς τῆς βασιλευούσης δυναστείας Γεώργιος Α', οὐδὲ διὰ τῆς προσαρτήσεως κατόπιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου, οὕτω καὶ δὲν ἀπηρνήθη, λόγῳ τῶν πολεμικῶν ἀτυχιῶν, τὰς μεγάλας ἀκόμη πρὸς τὸ ἔθνος ὑποχρεώσεις τῆς.

Τοῦ μεγάλου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνος τὴν ὑποβλητικὴν ἀνάμνησιν ἤ, τοῦτ' αὐτό, τὴν θερμουργὸν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας δύναμιν οὔτε ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἐπεσκίασεν οὔτε ἡ σωρεία τῶν ἀτυχημάτων ἡδυνήθη, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, νὰ μειώσῃ. Ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ 1897 ἠντλησεν ἡ Ἑλλάς, ἀντιθέτως, διδασκα μὲγα καὶ δύναμιν πολλήν, ὥστε ἐντὸς μόλις δεκαπέντε ἐτῶν νὰ δυνηθῆ οὐ μόνον νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀτυχίαν τῆς χθές, ν' ἀποπλύνῃ τὸν ρύπον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναδειχθῆ νεόκμητος παλαιστῆς νέου ἐθνικοῦ βίου. Εἶναι ἡ Ἑλλάς τοῦ 1912 - 1913.

Πεντήκοντα ἔτη παρήλθον ἀπὸ τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1912, ἀφ' ἧς δηλ. ἤρξατο ὁ νέος ἀγὼν, καὶ ἡμῖς αἰῶν συμπληροῦται αὐριον, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι καὶ πάλιν ἑλληνικὴ.

Ἄλλὰ πανηγυρίζοντες τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἀνελογοίσθημεν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ μεγάλη αὕτη ἡμέρα; Ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν, ὅτι ἐορτάζομεν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωὴν, τὴν ἐπέτειον τῶν ἐλευθεριῶν εἰς χώρας καὶ πόλεις, ἰδίᾳ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου τὴν προτεραίαν ἀκόμη βαρὺ ἠκούετο τὸ βῆμα τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ; Ἐζητήσαμεν νὰ ἐννοήσωμεν καλῶς τί σημαίνει νὰ εἶναι ἕν κράτος, καὶ ἦτο τὸ ἰδικόν μας αὐτό, μικρόν, περιφρονημένον, τεταπεινωμένον καὶ νὰ προβάλῃ μίαν ἡμέραν αἴφνης ἀκμαῖον καὶ ἰσχυρόν, ἔμπλεον μένους πολεμικοῦ, μὲ ἀναπεπταμένον τὸ λάβαρον τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ν' ἀναδειχθῆ νικηφόρον καὶ νὰ φέρῃ τὸ φῶς καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς πληθυσμοὺς ἑκπαλαὶ ἑλληνικοὺς, τοὺς ὁποῖους ὅμως ἀπέπνιγεν ἀπὸ πέντε σχεδὸν αἰῶνων σκότος καὶ δουλεία;

Διότι ὅλα αὐτὰ συμβολίζει ὁ ἀγὼν τοῦ 1912 - 1913, ὅλας αὐτὰς τὰς συγκινήσεις, ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐνθουσιασμοὺς μᾶς ἐνθυμίζει ἡ 26η Ὀκτωβρίου. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνητηθήσαν ἐν τῇ ἐθνικῇ ἰδέᾳ καὶ συνεπλέχθησαν εἰς ἕν μέγα, τὸ δράμα τῆς μεγαλυνομένης Ἑλλάδος, αἱ ἀναμνήσεις τῶν στρατευομένων καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν ἀλυτρώτων, τὰ ὄνειρα τῶν ἀπλοϊκῶν καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν γερόντων, αἱ προσδοκίαι τῶν πολιτευομένων καὶ ἡ στερεὰ πίστις τοῦ ἐπισήμου

Κράτους, τοῦ Θρόνου καὶ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἱστορία εἶναι πρόσφατος, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται, ὅτι ἐπιτρέπεται ἐν ἡμέραις ἐθνικῶν ἑορτῶν ὁ καλούμενος εἰς πανηγυρισμὸν αὐτῶν ν' ἀντιπαρέρχηται ὄσα αὐτῇ μεγάλῳις γράμμασι κατέγραψεν. Ἡ ἱστορικὴ βιβλος τοῦ 1912-1913 πρέπει νὰ παραμένῃ πάντοτε ἀνοικτῇ, διότι πολλὰ νὰ διδάξῃ καὶ πολλοὺς νὰ φρονιματίσῃ δύναται.

Ἦτο ἡ 1η Ὀκτωβρίου 1912 ὅτε συνήλθεν ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀκούσῃ τὸν Πρωθυπουργὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ἐκθέτοντα τὰ τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ Βαλκανικῇ κρίσεως, συνεπεία τῆς ὁποίας εἶχεν ἐνεργηθῆ ἤδη ἐπιστράτευσις, καὶ βεβαιούντος, μεθ' ὄλου τοῦ κύρους τοῦ ὑπευθύνου πρώτου ἐν τῇ Κυβερνήσει, ὅτι «*ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ ἔθνος δλόκληρον δύναται μετ' ἐμπιστοσύνης ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς σημερινῆς κρίσεως*» (*). Καὶ ἡ Βουλὴ χειροκροτοῦσα τοὺς λόγους τοῦ Πρωθυπουργοῦ, δίδει συγχρόνως τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος διὰ τῶν ρητόρων τῆς ἀντιπολιτεύσεως. «*Κόμματα δὲν ὑπάρχουν*», λέγει εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς Κυρ. Μαυρομιχάλης, «*ἐπάρχει μόνον ἡ ἐθνικὴ σημαία, περὶ τῆς ὁποίας δφείλομεν πάντες ν' ἀφιερωθῶμεν. Καθόσον δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ἐλευθέρῃ Ἑλλάς . . . δφείλει νὰ εἶναι τὸ δρμητήριον καὶ ὄχι τὸ καιμητήριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ*» (').

Τὰς κομματικὰς καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς προσωπικὰς ἀντιθέσεις, εἶχεν ἐξαλείψει ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Αὕτη ἄλλως τε, κατὰ τὴν ὀρθὴν περὶ αὐτῆς ἐκτίμησιν τοῦ πρώτου συμβούλου τοῦ Στέμματος, εἶχεν ἐπιβάλλει τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἀρχιστρατηγίας εἰς τὸν τότε Διάδοχον τοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνον. Ἡ πράξις αὕτη ἀπετέλεσε διὰ τὸν στρατεύμενον λαὸν ἕν πρόσθετον στοιχεῖον ἠθικῆς δυνάμεως. Τὸ ὄνομα Ἐκείνου ἀναρριπίζει θρύλους ἐθνικοὺς· ἀναμνήσεις καὶ παραδόσεις τοῦ ἔθνους ὄλου ἐνσαρκοῦνται εἰς Ἐκείνου τὴν ἡγεσίαν. Καὶ ὁ ἐπικείμενος πόλεμος συναγεῖρει πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὁποῖοι εἶχοντο στενωῶς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας. Καὶ ἦτο πόλεμος ὄλων, πόλεμος καθολικὸς, εἰς ὃν μετέσχον οὐ μόνον οἱ τῆς ἐλευθέρῃ Ἑλλάδος στρατεύσιμοι, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ χιλιάδας ἐκ τῆς ξένης προστρέξαντες ὁμογενεῖς, τῆς Κρήτης ἠρωϊκὰ τέκνα καὶ τῶν ἀπελευθερουμένων χωρῶν ἐθελονταί, ἱεράρχαι καὶ λόγιοι καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου γόνοι. Ἦτο πόλεμος, ὁ αὐτὸς διὰ πάντας ἐν ταῖς δοκιμασίαις, ἐν τῇ ἰσότητι τῆς θυσίας.

Καὶ δὲν ὑπῆρξαν ὄλιγοι ἐκεῖνοι, οἵτινες, λόγῳ ἡλικίας ἢ ὑπευθύνου θέσεως, μὲ ἀνάμικτον αἴσθημα πόνου καὶ ζηλοτυπίας προσέβλεπον τοὺς ἄλλους, οἵτινες προώριστο νὰ μετάρχωσι τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Καὶ δὲν ἐξέφραζεν, ἀσφαλῶς, ἀναλήθειαν οὔτε κἂν ὑπερβολὴν ὁ Ἑλλην Πρωθυπουργός, ὅταν προσφωνῶν τὰ πληρώματα

τοῦ ἐτοίμου πρὸς ἀπόπλουν πολεμικοῦ στόλου, ἔλεγε: «*Μετανοῶ διότι εἰς τοιαύτην σιγμῆν τὸ στάδιόν μου μ' ἔφερε νὰ εἶμαι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πολιτείας, ἀντὶ νὰ εἶμαι εἰς ἐξ ὑμῶν, ὅ,τι δῆποτε, εἴτε ἀξιωματικὸς εἴτε ὑπαξιωματικὸς ἢ καὶ ναύτης ἀπλοῦς ἀκόμη. Ναί, οἷς βεβαιῶ, διι ζηλεύω δλων σας τὴν θέσιν, καὶ τῶν ἀπλῶν ἀκόμη ναυτῶν, διότι εἰς οἷς δλους ἐμπιστεύεται σήμερον μὲ πᾶσαν αἰσιοδοξίαν ἢ πατρὶς τὰς τύχας αὐτῆς*» (8).

Ἄς μὴ ὑποτεθῆ δέ, ὅτι πάντες ὑπετίμων τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου κινδύνους, μὴδὲ ἐλογίζοντο τὰς ἐξ αὐτοῦ ταλαιπωρίας, κακουχίας, τὰ τραύματα, τὸν θάνατον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Ἄλλὰ πᾶν παρόμοιον αἴσθημα ἐπεσκίαζεν ὁ ἐνθουσιασμός, ἐμείωνεν ἢ συναίσθησις τῆς τιμῆς, ὅτι εἰς αὐτοὺς ἔλαχε κληρὸς βαρὺς ὅσον καὶ ὠραῖος. Δὲν ἦτο ὦρα συγκινήσεων, δισταγμῶν· ἦτο ὦρα ἐκπληρώσεως τοῦ μεγάλου πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, οὐχὶ διὰ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἠρωϊσμοῦ τοῦ ἀσφαλιζόντος τὴν νίκην. Καὶ τοῦτο ὑπέμνησεν ἐκφραστικώτατα ἐν τέλει τῆς πρὸς τὰ πληρώματα προσλαλιᾶς τοῦ ὀυπεύθυνος Κυβερνήτης. «*Ἡ πατρίς*», εἶπεν, «*ἀξιοῖ ἀπὸ ὑμᾶς ὄχι ἀπλῶς ν' ἀποθάνει ὑπὲρ αὐτῆς· αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ δλιγώτερον. Ἀξιοῖ νὰ νικήσητε· καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἐξ ὑμῶν καὶ θνήσκων ἀκόμη μίαν μόνον σκέριν πρέπει νὰ ἔχη· πῶς νὰ ἐντείλη τὰς δυνάμεις του μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς, ὅπως οἱ ἐναπομείναντες νικήσωσιν*» (9).

ἌΟ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἤδη συγκεντρωθῆ παρὰ τὴν μεθόριον. Τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου ἐλάμβανε γνῶσιν τοῦ διαγγέλματος τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου. «*Ἀναλαμβάνω*», ἔλεγεν εἰς τὸ διάγγελμα, «*μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ θάρρους τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀποστολήν, διότι γνωρίζω, ὅτι ἡγοῦμαι ἀνδρῶν ἀποφασισμένων νὰ καταστήσωσι σεβαστὰ τὰ δίκαιά μας*» (10). Λόγοι ἀληθῶς προφητικοί. Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἐκηρύσσετο ὁ πόλεμος, καὶ τὴν πρῶταν τῆς ἐπομένης τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γιαννακίτσαν 3ον πεζικὸν σύνταγμα διέβαινε τὰ σύνορα. ἌΟ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνελάμβανε, συμφῶνως πρὸς τὸ κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐκδοθὲν βασιλικὸν διάγγελμα, «*ὅπως διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵματος ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς τυραννομένους*» (11). ἌΟ πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει. Καὶ ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ νίκη, ἡ νίκη τῆς Ἑλασσῶνος, ἀνακοινοῦται λακωνιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιστρατήγου υἱοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα πατέρα, ὅστις, ἐπὶ τῷ νικηφόρῳ ἐκείνῳ ἀγγέλματι, ἀναλύεται εἰς δάκρυα, καὶ συμμερίζεται τὴν χαρὰν του μετὰ τοῦ πρώτου ἐντυχόντος αὐλικοῦ ὑπηρέτου, ὡς Ἑλλην μετὰ Ἑλληνος. Καὶ ὁ χρονικογράφος ἐπάγεται χαρακτηριστικῶς: «*Τέτοια ἰσοπεδώσεις φέρουν τὰ μεγάλα διὰ τὸ ἔθνος γεγονότα. Ἐπεισόδιον ἀληθινὰ συγκινητικὸν καὶ τιμὴ γιὰ τὸν θεράποντα ὅσον καὶ γιὰ τὸν Κύριον*» (12).

Ἐπακολουθεῖ ἡ πολύνεκρος μάχη τοῦ Σαρανταπόρου, κατὰ

τὴν ὅποιαν δὲν διεκρίθη μόνον ἡ ἀνδρεία τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου, ἀλλὰ καὶ κατεδείχθη, ὅτι τὰ θεωρούμενα παρὰ τῶν ξένων εἰδικῶν ὡς ἀπόρθητα ἐκεῖνα στενά, εἰς τὰ ὅποια ἡμύνθη ἀπεγνωσμένως ὁ ἐχθρός, χάρις εἰς τὴν στρατηγικὴν τῶν ἡγετῶν τῶν ἐπιτιθεμένων, δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν πρὸς τὴν Μακεδονίαν προέλασιν. Τὴν 13ην Ὀκτωβρίου τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον ἔχει ἐγκατασταθῆ ἤδη εἰς Κοζάνην. Ἐκεῖ καταφθάνει καὶ ὁ Ἑλλην Βασιλεὺς, ὅστις συνοδεύει τὸν γενναῖον τοῦ στρατόν, καὶ ἀπὸ Βερροίας παρακολουθεῖ κατόπιν τὴν ἔκβασιν τῆς ἀρξαμένης μάχης τῶν Γιαννιτῶν. Δὲν προτιθεμαὶ νὰ ἐξάρω, ὅπως ἔπραξα ἄλλοτε, τὴν σημασίαν τῆς δευτέρας ταύτης μεγάλης νίκης τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Τούρκων. Περιορίζομαι ν' ἀναγνώσω τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου πρὸς τοὺς ἥρωικοὺς συμπολεμιστάς του, τὸ λιτόν, τὸ στρατιωτικὸν ὕφος τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἀπέριττον ἀπεικόνισιν τοῦ διεξαχθέντος ἀγῶνος καὶ ξεαρσιν ἅμα τοῦ ἐπιτελεσθέντος θριάμβου :

« Ἡ νίκη τῶν Γιαννιτῶν συμπληροῖ τὴν νίκην τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἀποτελεῖ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν στρατιὰν τίτλον τιμῆς καὶ δόξης. Ἀγωνισθέντες ἐπὶ διήμερον κατὰ πολυαριθμὸν στρατοῦ κατέχοντος δυχρωιάτας θέσεις, κατετροπώσατε τοῦτον, υπερβάντες ὅσας τὰς δυσχερείας, ὑποστάνας ὅσας τὰς στερήσεις. Ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθῆκον, ἡ καρτερία καὶ ἡ ἀνδρεία ὑμῶν θὰ χαράξωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους νέας λαμπρὰς σελίδας. Αἰσθάνομαι ἔμμαντόν ὑπερήφανον νὰ εἶμαι ἐπὶ κεφαλῆς τοιοῦτου στρατοῦ καὶ ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι οὗτος μετὰ τῆς αὐτῆς καρτερίας καὶ γενναιότητος ἀγωνιζόμενος, θὰ ἀποπερατώσῃ νικηφόρως τῶν ἀγῶνα » (19).

Ἡ ἡμερησία αὕτη διαταγή, ἐκδοθεῖσα ἅμα τῷ πέρατι τῆς νικηφόρου μάχης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προϋποθέτῃ, ὅτι αὕτη εἶχε κρίνει ἤδη τὴν τύχην αὐτῆς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως πράγματι ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἡ δὲ ἄνευ ὕρων ἐπακολουθήσασα παράδοσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀναίμακτον ἀπελευθέρωσιν τῆς περιμαχήτου πρωτευούσης τῆς Μακεδονίας. Μετὰ 482 ἔτη ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο πάλιν ἑλληνική, καὶ διὰ πρώτην φοράν ἡ ἑορτὴ τοῦ πολιούχου τῆς πόλεως ἐπανηγυρίσθη ἅμα ὡς ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς. Ἐν ὄνειρον, μὲ τὸ ὅποιον ἐπὶ αἰῶνας ἔζησε τὸ ἔθνος ὄλον, ἐπραγματοποιεῖτο ἐντὸς 21 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου.

Διὰ τοῦτο, δὲν ἐπανηγύρισαν μόνον οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν ἀνατολήν τῆς ἐλευθερίας των, καὶ μετ' αὐτῶν ὅλοι τῶν ἀπελευθερωθεισῶν ἤδη ἐπαρχιῶν ὁμοεθνεῖς, ὁμοῦ μετὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ συνεώρτασαν οἱ ὑπὸ δουλείαν ἀκόμη διατελοῦντες ὅμοιοι ἀδελφοί, κρύφα μὲν, εὐέλπιδες ὅμως περὶ τῆς ἰδικῆς των ἡμέρας

των ἐλευθερίων. Ἦτο ἡ ἐλπίς ἅμα καὶ ἡ εὐχὴ τῶν ἔτι ὑποδούλων, τῶν ἐλευθερωθέντων καὶ τῶν ἐλευθερωτῶν. Ἦτο ἡ δέησις, ἦν ἀπηύθυνεν, ἐπὶ τῷ πανηγυρισμῷ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Μητροπολίτης αὐτῆς Γεννάδιος, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Διάδοχον, ὅπως *«κουμπληρωθῆ τὸ ἀπελευθερωτικὸν Ὑμῶν ἔργον, οὕτως ὥστε αἱ χρυσαὶ τῆς ἐλευθερίας ἀκτῖνες νὰ φωτίσωσι πᾶσαν γωνίαν τοῦ ἀλυτρώτου ἡμῶν γένους, ἐκπληρωθῆ δὲ διὰ τῆς Ὑμετέρας Βασιλικῆς Ὑψηλότητος ἡ προφητεία καὶ ὁ αἰώνιος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πόθος, «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροῦς πάλι δικὰ μας θᾶναι» (14).*

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἐπανεπαύθη εἰς τὰς δάφνας, τὰς ὁποίας ἔδρεψεν ἐν Μακεδονίᾳ. Πρὸς τὴν ἑτέραν πλευρὰν αὐτῆς, τὴν αἰματόβαπτον Ἠπειρον, ὅπου αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις νικηφόρως ἐπίσης ἠγωνίσθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Σαπουνιζάκη, διεξήγετο ἀγὼν σκληρὸς πρὸ τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ ἐκεῖ ἔσπευσεν ὁ Διάδοχος μὲ ἰσχυρὰ τμήματα τῆς στρατιᾶς του. *«Ἡ Ἠπειρωτικὴ ἐκστρατεία διήρξεν ἡ ὠραιότερα καὶ ἐνδοξότερα σελὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου».* Οὕτως ἐξεφράσθη ὁ Γάλλος ὄργανωτὴς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ Eydoux, ὅστις δὲν παρέλειψε νὰ προσθέσῃ, ὅτι *«ὁ Διάδοχος εἰργάσθη ὅλως ἀθορύβως καὶ μὲ ἀξιοθαύμαστον εὐσυνειδησίαν καὶ ἀφοσίωσιν ὑπέροχον πρὸς τὸ καθῆκον. Παρεσκέυασε τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν ἐπὶ σχεδίου, τὸ ὁποῖον συνενέκρινον ὅλας τὰς ἐλπίδας μιᾶς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως».* Τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1913 ἤρξατο ἡ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν φρουρῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς πρωτεύουσος, καὶ τὴν πρωίαν τῆς 21ης Φεβρουαρίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆρχετο εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὀλόκληρος ἡ ἐχθρική δύναμις παρεδίδετο εἰς τὸν νικητὴν. *«Ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων»*, κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν διατύπωσιν τοῦ αὐτοῦ Γάλλου στρατηγοῦ, *«μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν ὀχυρῶν θέσεων, ἃς παρουσίασε τὸ θέατρον τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερον θρίαμβον τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ τὴν τρανοτέραν ἀπόδειξιν τῶν ἀρειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ» (15).*

Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ παραστήσω τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν χαρὰν τῶν ἀπελευθερωθέντων, τὴν εὐλογον ὑπερηφάνειαν τῶν ἀγωνισθέντων ἐλευθερωτῶν, τὸν ἑξαλλον ἐνθουσιασμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἶναι ἡμέρα ἐθνικοῦ θριάμβου. Ὁ Διάδοχος συγχαίρει τοὺς γενναίους συστρατιώτας του: *«Ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων προσέθεσε μίαν ἀκόμη περιλάμπρον νίκην εἰς τὰ ἐνδοξα κατορθώματά σας. . . Αἱ μεγάλαι θυσίαι, κακουχίαι καὶ στερήσεις, τὰς ὁποίας μετὰ τοιαύτης καρτερίας ὑπέστητε ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν ἀνδρείαν σας. Εἰς τὰ Μακεδονικὰ τρόπαια προσεθέσατε νέα τοιαῦτα» (16).* Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α΄ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἔσπευσε τὴν ἐπομένην τῆς ἀπελευθερώσεως νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἐγκατασταθῆ, τηλεγραφεῖ πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Ἑλ. Βενιζέ-

λον : «Δόξα τῷ Ὑψίστῳ διὰ τὸν νέον θρίαμβον τοῦ στρατοῦ μας. Συγχαίρω μετὰ μεγάλης συγκινήσεως τὴν Κυβέρνησιν. Ἐίμαι υπερήφανος διὰ τὴν νέαν ταύτην ἔθνικὴν δόξαν» (17). Καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἀπαντῶν πρὸς τὸν Ἄνακτα, διερμηνεύει «τὴν ἐθνωμοσύνην τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν δαφνηφόρον Στρατηλάτην καὶ τὸν γενναῖον στρατὸν διὰ τὸ ἔθνικὸν τρόποιον, ὅπερ ἔσποιηεν ἐπὶ τῶν φρουρῶν τῶν Ἰωαννίνων» (18).

Αἱ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν νίκαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου εἶχον συναγεῖρει τὸν Ἑλληνισμόν ὄλον εἰς ἔθνικὴν πανήγυριν. Ἰσως, οὐδὲν ἄλλο κείμενον δύναται καλύτερον, ἐκφραστικώτερον, συγκινητικώτερον ν' ἀποδώσῃ ὅ,τι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῶν νικῶν καὶ τῶν θριάμβων ἠσθάνετο πᾶσα ἑλληνικὴ καρδιά, ἐδόνει καὶ συνεκλόνιζε πάντας, λαὸν καὶ ἄρχοντας, μεγάλους καὶ μικροὺς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ὅσον ὁ χαιρετισμός, τὸν ὁποῖον τὴν προτεραίαν τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἡμέραν καθ' ἣν ἡ Βουλὴ ἐπανελάμβανε τὰς ἐργασίας τῆς, ὁ πρόεδρος αὐτῆς Κ. Ζαβιτσιάνος, ἀπέστειλεν ἐξ ὀνόματος καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον Διάδοχον καὶ τὸν ἔνδοξον ναύαρχον Π. Κουντουριώτην. Τὸ κείμενον τοῦτο ἀποδίδει ὄλην τὴν συντριβὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς πρὸ τοῦ 1912 Ἑλλάδος, ἅμα δὲ τοὺς νέους παλμοὺς καὶ τὰς ἀνανεωμένας ἐλπίδας, ἐξ ὧν ἐμφορεῖται αὕτη νῦν νικήτρια καὶ υπερήφανος. Ἴδου τὸ κείμενον :

«Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἀναλαβόντες τὰ ἔργα αὐτῶν μετὰ μακρὰν διακοπὴν, στρέφουσι τὸν πρῶτον αὐτῶν λογισμόν πρὸς τοὺς ἐργάτας τῆς νίκης ἐν τῇ ξηρᾷ, καὶ τῇ θαλάσῃ.— Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ ἔθνους, μοχθήσασα ἐν μέσῳ παντοίων περιπετειῶν, ἐνεπνεύσθη ἕως σήμερον τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ θάρρος πρὸς ὑπερνίκησιν συνθηκῶν δυσχερεσιτάτων, ἐκ μόνων τῶν ἱστορικῶν ὑποθηκῶν τοῦ παρελθόντος, διὰ πρῶτην δὲ φορὰν ἤδη ἢ συνείδησις τοῦ Συνεδρίου τούτου ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ αὐτοπεποιθήσει, ἐξαιρομένη πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἱστορικῆς τοῦ γένους ἀποστολῆς, διαπέμπει πρὸς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου Ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐθνικοῦ στόλου καὶ πρὸς πάντας τοὺς μαχομένους στρατιώτας καὶ ναύτας τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐθνωμοσύνης ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς» (19).

Καὶ τὴν ἐπομένην, ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς νίκης τῶν Ἰωαννίνων, ἡ Βουλὴ σύσσωμος διὰ τοῦ στόματος τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων, ἀπέδειξεν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν αἶνον πρὸς τὸν μαχόμενον στρατὸν καὶ στόλον, ὅτι ἂν χωρίζῃ τοὺς συνεδρευόντας ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ διάφορος πολιτικὴ ἀπόχρωσις, ἐνώνει πάντας ἢ πρὸς τὴν μίαν μεγαλυθυεῖσαν πατρίδα ἀγάπη, συνδιαλλάττει αὐτοὺς ἢ μία καὶ αὐτὴ μεγάλη ἰδέα, αὐτὴ ἐκείνη ἢ ὁποῖα ὠδήγησε

τόν Ἑλληνα στρατιώτην καί ναύτην εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καί τὰς θαλάσσας ἀκράτητον καί νικητήν (*).

Ἄλλὰ τήν γενικήν ἀγαλλίασιν ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τόσων καί τοιούτων πανελληνίων πόθων, ἐπέπρωτο νά ἐπισκιάσῃ βαθύτατα ἡ τήν 5ην Μαρτίου 1913 ἐπισυμβᾶσα ἐν Θεσσαλονίκη δολοφονία τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α΄, ὅστις ἔπεσε, κατὰ τήν ἐπιγραμματικήν διατύπωσιν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, «ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ Βασιλικοῦ του καθήκοντος, ὡς πρῶτος μεταξὺ τῶν τιμίων νεκρῶν τοῦ ἐνδόξου πολέμου» (**). Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἀφοῦ ὑπῆρξεν ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἔθνικῶν παραδόσεων, κατέστη τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς βασιλείας του ὁ ἀκοίμητος φρουρὸς τῶν ἀνακτηθέντων δικαίων τοῦ ἔθνους.

Εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ Στρατηλάτης Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἐνῶ ὠδήγει ἔτι τὸν στρατόν του πέραν τῶν Ἰωαννίνων ἀπελευθερωτὴν τῆς Β. Ἠπείρου. Ἐν αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἐπευφημήθη τὸ πρῶτον ὡς Βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν του.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ πόλεμος ἔβαινε εἰς τὸ τέρμα του. Τὴν 17ην Μαρτίου ὑπεγράφετο ἐν Λονδίῳ ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καί τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία περιορίζετο πλέον ἐν Εὐρώπῃ μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καί τὴν περιοχὴν τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων. Αἱ δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου - Μηδείας χῶραι παρεχωροῦντο συλλήβδην εἰς τὰ σύμμαχα Κράτη, ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου εἰδικωτέρου περὶ διανομῆς ὀρισμοῦ.

Ἡ Βουλγαρία ὅμως ἐνεθυμήθη τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καί ἤξiou ὀλόκληρον τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, συμπεριλαμβανομένης τῆς Θεσσαλονίκης, μέχρι Μοναστηρίου. Ἄλλ' ὁ Ἑλληνας Πρωθυπουργὸς Ἑλ. Βενιζέλος ἐδήλου ἀπεριφράστως εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Ρωσσίας, ὅτι «μόνον διὰ τῆς βίας τῶν ὀπλῶν θὰ ἀποσπασθῇ ἡ Θεσσαλονίκη ἐκ τῆς Ἑλλάδος», καί ἔσπευδεν ἅμα νά συστήσῃ τηλεγραφικῶς εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον τὴν μεταφορὰν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς Ἠπείρου τῶν μὴ ἀναγκαιουσῶν δυνάμεων, «ὅπως καταστῇ ἐμφανὲς εἰς πάντας, ὅτι ἐκ τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ στρατοῦ μας κατεκτήσαμεν, μόνον κατόπιν νέου ἀτυχοῦς πολέμου δυνάμεθα ν' ἀπομακρυνθῶμεν» (**).

Ὁ ἐκ τῆς Βουλγαρίας κίνδυνος προεκάλεσε τὴν προσέγγισιν Σερβίας καί Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι καί ὑπέγραψαν ἐν Θεσσαλονίκη τὴν 19ην Μαΐου 1913 μυστικὴν συνθήκην συμμαχίας. Τὴν 16ην Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι προσέβαλον αἰφνιδίως τοὺς Ἑλληνας εἰς τὰς Ἐλευθεράς καί τοὺς Σέρβους εἰς τὴν Γευγελήν, καί τὴν 19ην Ἰουνίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνέλαβε τὴν ἀντεπίθεσιν.

Ὁ νέος πόλεμος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διὰ διαγγέλματος αὐτοῦ τῆς 20ῆς Ἰουνίου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἐκάλει αὐτὸν *«εἰς νέον ἀγῶνα ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν. Ὁ στρατὸς μου τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὁ ἀναδείξας τὴν Ἑλλάδα μεγαλυτέραν, καλεῖται νὰ συνεχίσῃ τοὺς τετιμημένους ἀγῶνας του καὶ σῶσῃ τοὺς ἀπελευθερωθέντας ἐκ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἀδελφούς, ἀπὸ τῆς ἀπειλουμένης νέας καὶ δεινοτάτης δουλείας»* (**). Ἐπομένως, καὶ ὁ νέος ἀγὼν ἐναντίον οὐχ ἦττον προαιωνίου ἐχθροῦ, θὰ ἦτο ἐξ Ἰσου ἀπελευθερωτικὸς ὅσον καὶ ὁ πρῶτος, τὸν ὁποῖον ἄλλως τε θὰ συνεπλήρου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ὁποῖου, κυρίως, θὰ ἐξησφάλιζεν.

Ὁ νέος ἀγὼν ὑπήρξε σκληρὸς καὶ αἱματηρὸς. Ἄλλ' αἱ μάχαι τοῦ Κιλίκης καὶ τοῦ Λαχανᾶ ἀπέβησαν ὁ θρίαμβος τῶν Ἑλληνικῶν δπλων. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε συντριβῆ. Τότε συνέβη καὶ τὸ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἀκόλουθον χαρακτηριστικὸν γεγονός. Οἱ ἄνδρες τῆς III Μεραρχίας, ἡ ὁποία κατὰ σύμπτωσιν εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ εἰς τὴν κυριεύσασαν τὴν Ἀδριανούπολιν III βουλγαρικὴν Μεραρχίαν, ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰ στήθη τῶν ὀπλιτῶν τῆς τὰ εἰδικῶς δι' αὐτοὺς κοπέντα μετάλλια ἀνδρείας τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου, καὶ ἐκόσμησαν τὰ ἑλληνικά των στήθη. Ἐν ὅμως τῶν μεταλλίων τούτων ἀπέστειλαν εἰς τὸν Στρατηλάτην Βασιλέα των, συνωδεύσαντες αὐτὸ διὰ τοῦ ἐξῆς διπλώματος: *«Οἱ ὀπλιταὶ τῆς III Μεραρχίας ἀπονέμομεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὸ παράσημον τοῦ Φερδινάνδου τῷ Μεγάλῳ ἀρχηγῷ μας, ἐπονομάζοντες αὐτὸν Βουλγαροκτόνον»* (**). Συγκινητικὴ ὅσον καὶ μοναδικὴ περίπτωσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρασημοφορίας τοῦ Ἀρχιστρατήγου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του.

Αἱ πρῶται νίκαι ὑπήρξαν ἀπαρχὴ νέων θριάμβων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις μάχεται καὶ νικᾷ διαρκῶς εἰς τὴν Δοϊράνην, τὸ Δεμίρ-Ἰσάρ, τὰς Σέρρας, τὴν Νιγρίταν, τὴν Τζουμαγιάν, τὴν Κρέσναν, τὸ Σιμιτλή, τὸ Πέτσσοβον, ἐλευθερώνει τὴν Δράμαν, τὴν Καβάλλαν, ἐκδιώκων πέραν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ συνόρων τὸν ἐχθρὸν, ὅστις ὑποχωρῶν, καταλείπει, δειγμάτα τῆς θηριωδίας του, τὰς σφαγὰς καὶ τὰς φλόγας εἰς τὰς Σέρρας, τὴν Νιγρίταν καὶ τὸ Δοξάτον.

Τὴν 4ην Ἰουλίου ἐκ τοῦ ἐν Κρέσνα Στρατηγείου τοῦ ὁ Βασιλεὺς ἀπευθύνεται πάλιν διὰ διαγγέλματος πρὸς τὸν στρατὸν του, καλῶν αὐτὸν εἰς νέας θυσίας, *«Ἴνα ὁ προαιώνιος ἡμῶν ἐχθρὸς συντριβῆ τελείως καὶ ἵνα ἀσφαλισθοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος οἱ καρποὶ τῆς νίκης»*. Ἐπισημαίνει τὴν Σόφιαν ὡς τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον *«εἶμαι βέβαιος»*, λέγει, *«ὅτι δὲν θὰ ὑστερήσωμεν. Μοῦ τὸ ἐγγυᾶται ἡ ἑλληνικὴ φιλοτιμία»* (**). Καὶ ἡ Βουλγαρία, ἠττηθεῖσα κατὰ κράτος, ζητεῖ τὴν 10ην

Ίουλιου ἀνακωχὴν καὶ τὴν 19ην Αὐγούστου 1913 συνομολογεῖται ἐν Βουκουρεστίῳ ἡ συνθήκη εἰρήνης.

Διὰ τῆς συνθήκης ἐκείνης τὰ ὄρια τῆς νέας Ἑλλάδος ἐπεξετάθησαν, ἰδίως, πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, πολὺ πέραν τῶν ὁρίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἡ ἑλληνικὴ λόγχη εἶχε χαράξει ἤδη λήγοντος τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου. Ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἄλλως θὰ κατεσκήνου πρὸ τὸν πυλῶν τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἐξεδιώχθη μακρὰν αὐτῆς. Χῶραι ἑκπαλαὶ Ἑλληνικαί, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀλλάξει πρὸ μικροῦ ἀπλῶς δυνάστην, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ δύνανται σήμερον οἱ συμπαγεῖς αὐτῶν Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ νὰ ἐορτάζωσιν ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ἡμῶν τὰ ἐλευθέρια.

Ἡ Ἑλλάς ἐμεγαλύνθη πρὸ πενήκοντα ἐτῶν, μετὰ δύο πολέμους διαρκείας μικροτέρας τῶν ἑννέα μηνῶν, χάρις εἰς τὴν γενεάν τῶν εὐτυχῶν ἠρώων, τὴν γεννεάν τῶν μεγάλων ἐλευθερωτῶν τοῦ 1912 - 1913. Εἶναι οἱ ἀναδεχθέντες νὰ συνεχίσωσι τὸ μέγα, ἀλλ' ἡμιτελὲς ἔργον τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Εἶναι οἱ ἐνστερνισθέντες καὶ ὑπηρετήσαντες, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι μετὰ τὴν αὐτὴν ἐθελοθυσίαν, τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἰδέαν.

Τῶν μεγάλων αὐτῶν νεκρῶν τὴν μνήμην γεραίρουσιν οἱ ἀπελευθερωθέντες, αὐτῶν τοὺς τάφους ραίνομεν μετὰ ἄνθη, αὐτῶν τὰ μνημεῖα κοσμοῦμεν μετὰ στεφάνους δάφνης. Ἄλλὰ φυλάξωμεν ἕνα, τὸν μεγαλύτερον, τὸν καλύτερον κλάδον δάφνης καὶ πλέξωμεν δι' αὐτοῦ διπλοὺς στεφάνους εὐγνωμοσύνης διὰ τοὺς δύο πρωταθλητάς τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων ἀγῶνων. Στολίσωμεν διὰ τοῦ ἑνὸς τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον βρέχει τὸ κῦμα τοῦ Κρητικοῦ πελάγους· εἶναι τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου οἰακοστρόφου, ὅστις φέρει τὸ ὄνομα Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Καὶ στέψωμεν διὰ τοῦ ἑτέρου τὸν ἀνδριάντα τοῦ Στρατηλάτου Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὃν ἐστήσαμεν μαρμάρινον ἐπὶ τοῦ ἵππου του εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως μας. Εἶναι οἱ δύο μεγάλοι οἰκοδόμοι τῆς Νέας Ἑλλάδος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) *Φραγκίσκου Σκούφου*, Πατριωτικά και Ἠθικά, ἔκδ. *Κ. Καιροφύλα*, 1940, σ. 55 ἑπ.
- 2) Ἡ τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆ Συνέλευσις, Πρακτικά, 1844, σ. 190.
- 3) *Ἡλ. Γ. Κυριακοπούλου*, Τὰ Συντάγματα τῆς Ἑλλάδος, 1960, σ. 33.
- 4) *Ἀλ. Σούτσου*, Συλλογὴ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δημόσιον δίκαιον τῆς Ἑλλάδος ἀναγομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, τ. Α, 1858, σ. 294.
- 5) *Ἐπ. Κυριακίδου*, Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α, 1892, σ. 392.
- 6) Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς, ΙΘ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, 1913, σ. 9.
- 7) Αὐτόθι, σ. 10.
- 8) *Ἡλ. Οἰκονομοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου (1912), σ. 188 ἑπ.
- 9) Αὐτόθι, σ. 189.
- 10) *Θ. Βαϊδῆ*, Κωνσταντῖνος, 1934, σ. 134.
- 11) Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, τεύχος Α', ἀριθ. φ. 316 τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1912, σ. 1723.
- 12) Ἐφημερίς «Ἀκρόπολις» τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1912.
- 13) *Ἡλ. Οἰκονομοπούλου*, ἔν. ἀν. σ. 894.
- 14) Αὐτόθι, σ. 979.
- 15) Αὐτόθι, σ. 1810.
- 16) Αὐτόθι, σ. 1819.
- 17) Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς, ΙΘ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, 1914, σ. 59.
- 18) *Ἡλ. Οἰκονομοπούλου*, ἔν. ἀν. σ. 1803.
- 19) Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς, ΙΘ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, 1913, σ. 43.
- 20) Βλ. τὴν σχετικὴν συζήτησιν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν συζητήσεων τῆς Βουλῆς, ΙΘ' Περίοδος, Α' Σύνοδος, 1913, σ. 59 ἑπ.
- 21) Αὐτόθι, σ. 187.
- 22) *Γ. Βεννήρη*, Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1910-1920, τ. Α, 1931, σ. 151.
- 23) Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, τεύχος Α' ἀριθ. φ. 121 τῆς 21ης Ἰουλίου 1913, σ. 396.
- 24) *Θ. Βαϊδῆ*, ἔν. ἀν. σ. 152.
- 25) *Ed. Driault*, Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, 1930 (ἔκδ. «Πρωίας»), σ. 52.